

Европейски съд по правата на човека

Молдован и други срещу Румъния (№ 2) (Moldovan and Others v. Romania)

Жалби №№ 41138/98 и 64320/01

Решение от 12 юли 2005 г. на бившето Второ отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 8: право на зачитане на личния и семейния живот и на дома; **чл. 3:** забрана за нечовешко или унижително отнасяне; **чл. 6, т. 1:** достъп до съд за произнасяне по граждански права и задължения, разумен срок; **чл. 14:** забрана за дискриминация

Чл. 8 съдържа и позитивни задължения, които могат да обхващат и сферата на отношенията между частни лица. Мълчаливото приемане или участието на властите в действия на частни лица, нарушаващи права на други лица под юрисдикцията на държавата, може да ангажира нейната отговорност по Конвенцията, ако е налице достатъчно пряко отражение върху гарантираните от нея права и като се има предвид последващото поведение на властите.

Задължението на държавите по **чл. 1** от Конвенцията, разгледано заедно с чл. 3, изисква властите да вземат мерки, така че попадащите в тяхната юрисдикция лица да не бъдат подлагани на малтретиране, включително от други частни лица. Забележки относно ромския начин на живот от страна на органи, натоварени с разглеждане на оплаквания, при липсата на каквото и да било доказателство, са чисто дискриминационни и трябва да бъдат взети под внимание като утежняващо обстоятелство при разглеждането на оплакване по чл. 3 от Конвенцията. Основаната на раса дискриминация може сама по себе си да съставлява унижително отнасяне по смисъла на чл. 3 от Конвенцията.

След като са уважени иски за обезщетение срещу признатите за виновни цивилни лица, не може да се претендира допълнително право на отделен иск срещу полицейските служители, за които се твърди, че са замесени в същия инцидент.

Основаните на ромския произход атаки, в съчетание с факта, че ромската етническа принадлежност е била решаваща за продължителността и изхода на националното производство, и с нееднократните дискриминационни забележки, отправяни от властите в течение на това производство, нарушават забраната за дискриминация, при липсата на адекватно оправдание.

Фактите по делото

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Жалбоподателите са румънски граждани от ромски произход. Живеели в с. Хадарени и били земеделски работници. След описаните по-долу събития някои от тях се върнали да живеят в селото. Други са бездомни и живеят в различни части на страната, а двама – в чужбина.

Вечерта на 20 септември 1993 г. в заведение в центъра на селото възникнала свада. Братята Лакатуш, заедно с още един ром – Мирча Золтан, се скарали със селянин, който не бил ром – Глигор Четан. Словесната разправа прераснала във физическа и завършила със смъртта на сина на Глигор Четан, който се притекъл на помощ на баща си. Тримата роми избягали и се приютили в къщата на съсед. Новината за свадата и смъртта на г-н Четан се разпространила бързо и множество разгневени селяни се събрали, за да открият ромите. Групата, в която имало и полицаи от местното полицейско управление, включително неговия началник, поискала братята да излязат от къщата. Когато те отказали, тълпата я запалила. Братята се опитали да избягат, но били заловени от насъбралите се хора и бити с лозарски колове и тояги. По-късно вечерта те починали. Мирча Золтан останал в къщата, където изгорял. Изглежда, че присъстващите полицаи не са направили нищо, за да прекратят тези действия.

По-късно същата вечер селяните излели гнева си върху цялото ромско население на селото, като започнали да горят ромските къщи, обори, коли и движимо имущество. Размириците продължили до следващия ден. Били изгорени 13 ромски къщи, собственост на жалбоподателите – на Юлиус Молдован (в която се скрили тримата бегълци); на Меленута Молдован; на Мария Молдован; на Отилия Росташ, на Петру Гр. Лакатуш, на Мария Золтан (съпруга, съответно сестра на убитите) и на Петру Д. Лакатуш.

Жалбоподателите депозирали в прокуратурата тѣжба, като посочили голямата част от участниците в инцидента, включително полицейските служители. Започнало разследване и на 21 юли 1994 г. били арестувани три цивилни лица, на които било повдигнато обвинение в квалифицирано убийство и палеж. Въз основа на данните за участие на трима полицейски служители, преписката била изпратена във военната прокуратура. Тя отказала да започне следствие. Приела, че доказателствата не потвърждават участието на уличените полицейски служители, макар да били употребили изрази като: “Правете, каквото искате, аз имам да се грижа за семейство” и “Те ще излязат веднага, ако запалите къщата”. Липсата на инициативност и неспособността на полицаите да повлияят на разярените селяни не можела да се приеме за форма на съучастие.

На 11 ноември 1997 г. започнал съдебен процес срещу обвинените цивилни лица, в който били приети за разглеждане и гражданските искове на жалбоподателите. Основавайки се на събраните гласни доказателства за участие на още лица – както цивилни, така и полицейски служители, те поискали да бъдат повдигнати допълнителни обвинения. Относимите данни били изпратени на компетентния военен прокурор. Според жалбоподателите, той отказал. На 23 юни 1998 г. съдът отделил гражданските искове, тъй като наказателното производство продължавало вече 4 години, а се очаквало разглеждането на гражданските претенции да отнеме дори повече.

На 17 юли 1998 г. била произнесена първоинстанционната присѣда. Съдът признал пет цивилни лица за виновни за квалифицирано убийство и дванадесет, между които заместник-кмета на селото – за разрушаване на имущество и

нарушаване на обществения ред. Наложил наказания лишаване от свобода за срокове между една и седем години. Относително меките наказания обосновал с това, че част от лицата, допринесли значително за извършване на престъпленията, не били наказателно преследвани и дори разследвани, въпреки наличните данни за участието им. Поради това подсъдимите не следвало да понасят цялата отговорност. В мотивите на присъдата било отбелязано, че ромската общност в селото генерирала конфликти. Поради начина си на живот и отхвърлянето на споделяните от останалото население морални ценности, тя се маргинализирала. Множество нейни членове имали агресивно поведение, нарушавали закона, прехранвали се не с труд, а с кражби и други незаконни дейности. Голяма част от престъпленията им оставали неразследвани и ненаказани, поради страха на останалото население от ответни действия. Чувството на селяните, че повечето спорове се решават несправедливо в полза на ромите, предизвикало нарастващ брой лични или колективни акции за възмездие.

Прокуратурата протестирала присъдата. На 15 януари 1999 г. апелативният съд осъдил още едно цивилно лице за убийство и увеличил наказанието на едно от вече осъдените за това престъпление лица. Останалите наказания намалил.

На 22 ноември с.г. Върховният съд оставил в сила решението му относно разрушаването на имущество. Дал на убийството по-лека квалификация по отношение на три от осъдените лица и съответно намалил наложените им наказания, а двама осъдени оправдал. С указ от 7 юни 2000 г. президентът помилвал двама от осъдените за убийство и те били освободени.

На 22 август 1999 г. жалбоподателите атакували пред военната прокуратура при Върховния съд отказа за започване на следствие срещу замесените полицейски служители, но без успех.

През 1993 и 1994 г. правителството отпуснало суми (днес равняващи се общо на около 1700 евро) за реконструкция на опожарените къщи. В писмо от 1995 г. кметът на общината, член на комисията по реконструкцията, докладвал, че от 14-те опожарени къщи са възстановени или почти възстановени осем. Три от останалите шест поставяли “особени проблеми”, отчасти произтичащи от “поведението на трите семейства”, “тежестта на извършените престъпления и отношението на населението на с. Хадарени към тези семейства”. Към момента на постановяване на решението на Европейския съд, тези къщи, две от които принадлежат на жалбоподателите Петру Д. Лакатуш и Мария Золтан, все още не са възстановени.

На 12 януари 2001 г. било произнесено първоинстанционното решение по гражданските иски на жалбоподателите. Присъдено било обезщетение за имуществени вреди на собствениците на невъзстановените междуременно къщи и издръжка за децата на убитите по време на размириците роми. Всички претенции за обезщетение за унищожено движимо имущество били отхвърлени на основанието, че жалбоподателите не са представили доказателства за стойността на му и че не са регистрирани като данъкоплатци с доходи, позволяващи им да придобият ценни вещи. Били отхвърлени и претенциите за неимуществени вреди по съображение, че не били доказани и че извършените престъпления не били от естество да причинят морални щети.

Решението било отменено изцяло от апелативния съд поради множество процесуални нарушения, водещи до недействителност на производството, и делото било върнато за ново разглеждане. Новото решение на първоинстанционния съд,

произнесено на 12 май 2003 г., не се различавало съществено. С решение от 24 февруари 2004 г. Апелативният съд уважил частично претенциите за неимуществени вреди, като отчел, че престъпленията са извършени след провокация от страна на жертвите. На 25 февруари 2005 г. Касационният съд оставил без уважение жалбата на гражданските ищци срещу това решение.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 3 и чл. 8 от Конвенцията

88-90. Жалбоподателите се оплакват, че след разрушаването на къщите им са били лишени от ползването на домовете си и се е наложило да живеят в мизерни условия, в нарушение на чл. 3 и чл. 8 от Конвенцията. В разрушаването на къщите взели участие държавни служители, включително полицаи и заместник-кметът, който получил и присъда. Жалбоподателите подчертават, че държавата има позитивни задължения по чл. 8, както и по чл. 3, и румънското правителство следвало да им изплати достатъчно обезщетение, за да възстановят предишните си условия на живот. При това местни длъжностни лица отговаряли за управлението на фондовете за възстановяване и решили да не строят отново определени къщи, като вземат за “поведенчески проблеми”. Възстановените от държавата къщи били построени лошо и в голяма своя част необитаеми. Неизпълнението на позитивните задължения на властите принудило семейства с малки деца и възрастни хора да живеят в мазета, кокошкарници, обори и изгорелите останки от жилищата си или при свои близки при пренаселеност, довела и до много болести.

91-92. Правителството отрича държавните власти да носят каквато и да било отговорност за разрушаването на къщите на жалбоподателите. Що се отнася до позитивните задължения по чл. 8, властите ги изпълнили, като предоставили на пострадалите помощи, за да възстановят домовете си. По Конвенцията не съществувало задължение за осигуряване жилища на лица, намиращи се в затруднено положение. Като предоставила помощи, държавата изпълнила и позитивните си задължения по чл. 3.

1. Общи принципи

93-97. Съдът припомня постоянната си практика, че основният предмет на чл. 8 е защита от произволна намеса от страна на властите, но той съдържа и позитивни задължения, които могат да включват приемането на мерки, насочени към зачитане на гарантираните от него права дори и в сферата на отношенията между частни лица (виж [X и Y. с/у Холандия](#)¹, 26.03.1985 г., А.91, стр. 11, § 23). Освен това, мълчаливото приемане или участието на властите в действия на частни лица, нарушаващи права на други лица под юрисдикцията на държавата, може да ангажира нейната отговорност по Конвенцията (виж [Кипър с/у Турция](#)² [GC], № 25781/94, ECHR 2001-IV, § 81). Държавата може да отговаря и когато нейни служители действат *ultra vires* или

¹ X and Y. v. the Netherlands

² Cyprus v. Turkey, решение на Голямото отделение

противно на дадените им инструкции (виж [Ирландия с/у Обединеното кралство](#)³, 18.01.1978 г., А.25, стр. 64, § 159). Отговорността на държавата може да бъде ангажирана поради действия, които имат достатъчно пряко отражение върху гарантираните от Конвенцията права, като се има предвид и последващото поведение на властите (виж [Иласку и др. с/у Молдова и Русия](#)⁴ [GC], № 48787/99, §§ 317, 382, 384-85 и 393, ECHR 2004). Съдът не е изключил възможността позитивното задължение на държавата по чл. 8 да охранява физическия интегритет на лицата да обхване и въпроси, свързани с ефективността на наказателното разследване (виж [Осман с/у Обединеното кралство](#)⁵, 28.10.1998 г., Reports 1998-VIII, стр. 3164, § 128). Независимо дали ще се приеме наличие на намеса или на позитивно задължение, приложимите във връзка с оправданието им принципи на чл. 8, т. 2 са до голяма степен еднакви (виж [Пауел и Райнер с/у Обединеното кралство](#)⁶, 21.02.1990 г., А.172). И в двата случая трябва да е налице баланс между индивидуалния и общия интерес и държавата разполага с определена свобода на преценка (виж [Хатън и др. с/у Обединеното кралство](#)⁷ [GC], № 36022/97, § 98, ECHR 2003-VIII; [Рийс с/у Обединеното кралство](#)⁸, 17.10.1986 г., А.106, стр. 15, § 37 и [Леандер с/у Швеция](#)⁹, 26.03.1987 г., А.116, стр. 25, § 59). Дори и по отношение на позитивните задължения, споменатите в чл. 8, т. 2 цели могат да бъдат релевантни във връзка със справедливия баланс (виж цитираното [Рийс](#), както и [Лопез Остра с/у Испания](#)¹⁰, 9.12.1994 г., А.303-С, стр. 54, § 51).

98-101. Задължението на държавите по чл. 1 от Конвенцията да осигурят предвидените в нея права и свободи на всички лица под тяхна юрисдикция, разгледано заедно с чл. 3, изисква властите да вземат мерки, така че попадащите в тяхната юрисдикция лица да не бъдат подлагани на малтретиране, включително от други частни лица (виж, наред с други, [М.Ч. с/у България](#)¹¹, № 39272/98, §§ 149-50, ECHR 2004). Чл. 3 защитава една от основните ценности на демократичното общество и съдържа абсолютна забрана за изтезания, нечовешко или унижително отнасяне. Съгласно практиката на Съда, за да попадне в приложното поле на чл. 3, малтретирането трябва да се отличава с една минимална степен на тежест, която се определя в зависимост от всички обстоятелства по случая. Съдът е приемал дадено третиране за “нечовешко” поради това, че, *inter alia*, е било предумишлено, продължило е с часове без прекъсване и е причинило било телесни увреждания, било силно физическо или психическо страдание. Той е приемал за “унижително” такова третиране, което е в състояние да предизвика у жертвата чувства на страх, терзание и малоценност, способни да я унижат и принизят (виж напр. [Кудла с/у Полша](#)¹² [GC], № 30210/96, § 92, ECHR 2000-XI). Съдът взема предвид дали конкретното третиране е имало за цел да унижи жертвата и дали я е засегнало по несъвместим с чл. 3 начин

³ Ireland v. the United Kingdom

⁴ Paşcu and Others v. Moldova and Russia, решение на Голямото отделение

⁵ Osman v. the United Kingdom

⁶ Powell and Rayner v. the United Kingdom

⁷ Hatton and Others v. the United Kingdom, решение на Голямото отделение

⁸ Rees v. the United Kingdom

⁹ Leander v. Sweden

¹⁰ Lopez Ostra v. Spain

¹¹ M.C. v. Bulgaria.

¹² Kudla v. Poland, решение на Голямото отделение

(виж напр. *Ранинен с/у Финландия*¹³, 16.12.1997 г., *Reports* 1997-VIII, стр. 2821-22, § 55), но липсата на подобна цел не изключва констатацията за нарушение на чл. 3 (виж напр. *Пиърс с/у Гърция*¹⁴, № 28524/95, § 74, ECHR 2001-III).

2. Прилагане на горните принципи

102. Съдът отбелязва, че не може да разгледа самото разрушаване на къщите на жалбоподателите и прогонването им от селото, тъй като са станали преди Румъния да ратифицира Конвенцията през м. юни 1994 г.

103-106. Доказателствата и решенията на националните съдилища сочат, че полицейски служители са участвали в организираната акция по подпалване на къщите и впоследствие са се опитали да прикрият инцидента, в резултат на който жалбоподателите са били принудени да живеят в неподходящи условия и при пренаселеност, както и често да сменят местоживеенето си. Ето защо, предвид прякото отражение на действията на длъжностните лица върху правата на жалбоподателите, Съдът счита, че отговорността на държавата е ангажирана за условията им на живот впоследствие, които несъмнено попадат в обхвата на правото им на зачитане на личния и семейния живот, както и на дома. Следователно чл. 8 е очевидно приложим и остава да се прецени дали националните власти за предприели подходящи стъпки за прекратяване нарушението на тези права.

107. В тази връзка Съдът отбелязва, че въпреки участието на длъжностни лица прокуратурата е отказала да образува следствие срещу тях, като по този начин е попречила националните съдилища да установят отговорността им и да им наложат наказание; че в продължение на години съдилищата са отказвали да присъдят обезщетение за унищожаването на покъщнината на жалбоподателите, като са поставяли под съмнение тяхната добросъвестност; че обезщетение за самите разрушени жилища е било присъдено едва с решението от 12 май 2003 г. – 10 години след събитието; че в наказателното производство срещу обвинените селяни са били правени дискриминационни забележки относно ромския произход на жалбоподателите; че исканията им за обезщетение за неимуществени вреди са били отхвърлени от първоинстанционния съд, тъй като изгарянето на къщите и убийството на членове на семейството не били от естество да причинят такива; че на малолетното дете на г-жа Золтан, чийто баща е изгорял жив при инцидента, е била присъдена издръжка в размер на ¼ от минималната работна заплата, впоследствие намалена наполовина, тъй като починалите жертви предизвикали престъплението; че три къщи все още не са построени наново, а построените са необитаеми – с широки пролуки между прозорците и стените и недовършени покриви; че повечето от жалбоподателите до момента не са се завърнали в селото и живеят разпръснати из страната и Европа.

“108. По мнение на Съда горните елементи, взети в съвкупността им, разкриват генерално отношение от страна на властите – прокурори, наказателни и граждански съдилища, правителство и местни власти, което е затвърдило у жалбоподателите чувството за несигурност след м. юни 1994 г. и само по себе си е представлявало препятствие във връзка с правата им на зачитане на личния и

¹³ *Raninen v. Finland*

¹⁴ *Peers v. Greece*

семеен живот и дома (виж, *mutatis mutandis*, *Акдивар с/у Турция*¹⁵, 16.09.1996 г., *Reports* 1996-IV, стр. 1215, § 88).

109. Съдът заключава, че това препятствие и трайното неизпълнение от страна на властите на задължението им да поставят край на нарушенията на правата на жалбоподателите съставляват сериозно продължавано нарушение на чл. 8.¹⁶

110. Той смята също така, че условията на живот на жалбоподателите през последните 10 години, по-специално силно пренаселената и нехигиенична среда и вредното ѝ отражение върху тяхното здраве и благосъстояние, в съчетание с продължителността на периода, през който е трябвало да живеят при такива условия и с общото отношение на властите, трябва да са причинили на жалбоподателите значително морално страдание, като по този начин са принизили човешкото им достойнство и са породили у тях усещания, които са в състояние да им причинят унижение и чувство за малоценност.

111. Наред с това, забележките относно почтеността и начина на живот на жалбоподателите, направени от някои от органите, разгледали оплакванията им, изглеждат, при липсата на каквото и да било доказателство, чисто дискриминационни. В тази връзка Съдът подчертава отново, че основаната на раса дискриминация може сама по себе си да съставлява унижително отнасяне по смисъла на чл. 3 от Конвенцията (виж [Източноафрикански азиатци с/у Обединеното кралство](#)¹⁷, доклад на Комисията от 14.12.1973 г., DR 78, стр. 5, §62).

Следователно тези забележки трябва да бъдат взети под внимание като утежняващо обстоятелство при разглеждането на оплакването на жалбоподателите по чл. 3 от Конвенцията.

112. Съдът счита, че горните изводи не се засягат от заключението на апелативния съд (...) в решението му от 24 февруари 2004 г., тъй като това решение нито е признало, нито е поправило нарушението на Конвенцията (виж напр. *Амуур с/у Франция*¹⁸, 25.06.1996 г., *Reports* 1996-III, стр. 846, § 36, и *Далбан с/у Румъния*¹⁹ [GC], № 28114/95, § 44, ECHR 1999-VI).”

113-114. В светлината на изложеното Съдът намира, че условията на живот на жалбоподателите и расовата дискриминация, на която са били подложени публично чрез начина, по който различни органи са разгледали оплакванията им, съставляват засягане на човешкото им достойнство, съставляващо при конкретните обстоятелства на случая “унижително отнасяне” по смисъла на чл. 3 от Конвенцията. Следователно, налице е нарушение и на тази разпоредба.²⁰

II. Твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията

115. Жалбоподателите твърдят, че пропускат на властите да проведат адекватно наказателно разследване, което да доведе до официално обвиняване и осъждане на всички отговорни лица, ги е лишил от достъп до съд за граждански иск

¹⁵ Akdivar v. Turkey

¹⁶ Решението е единодушно.

¹⁷ East African Asians v. the United Kingdom. Виж резюме на доклада в бр. 1/2001 г. на сп. “Правата на човека”.

¹⁸ Amuur v. France

¹⁹ Dalban v. Romania, решение на Голямото отделение.

²⁰ Решението е единодушно.

за вреди срещу държавата във връзка с неправомерното поведение на замесените полицейски служители. Няколко жалбоподатели се оплакват и от това, че поради продължителността на наказателното производство гражданските им дела още не са приключили.

1. По отношение на правото на достъп до съд

116. Жалбоподателите поддържат, че тъй като решението да не се предприема наказателно преследване се е основавало на констатацията, че уличените не са извършили въпросните деяния, те не са могли да предявят граждански иск срещу полицията. Подобна констатация съставлявала пречка за предявяване на такъв иск, който предполагал, че ответникът е извършил въпросното действие. Те не спорят, че положението би било различно, ако прокурорът беше обосновал постановлението си с липсата на вина на полицейските служители. При това съгласно ГПК всичките ответници трябвало да бъдат конституирани в едно и също производство, тъй като отговаряли солидарно, и жалбоподателите не могли да предявят иск срещу полицейските служители отделно от цивилните лица. Когато подали тѣжбата си, те предявили граждански иск в наказателното производство срещу всички потенциално отговорни лица, включително полицаите. Въпреки данните в решенията на наказателните съдилища, че вина имат много повече лица, отколкото са обвинените, гражданският съд преценил само вредите, причинени от осъдените, защото съгласно ГПК заключенията на наказателния съд относно наличието на деяние, самоличността на извършителя и вината били задължителни за гражданския съд и той не можел да приеме нещо различно по въпроса кои са виновните лица. Накрая, жалбоподателите считат, че положението е различно от това по делото [Асенов и др. срещу България](#)²¹ (от 28.10.1998 г., *Reports* 1998-VIII), където е било възможно полицаите да бъдат съдени по Закона за отговорността на държавата, при това без да заплащат държавна такса. Румънското право не позволявало полицейски служител да бъде съден по граждански път за малтретиране. Дори да могли да предявят иск срещу полицаите, жалбоподателите нямало да бъдат в състояние да заплатят таксата от около 10% от твърдените вреди, поради което съдът щял да откаже да го разгледа.

117. Правителството твърди, че жалбоподателите са имали възможност да предявят иск, ако се докажат вреди, за които полицията отговаря. Правото на достъп до съд не включвало право на инициране на наказателно производство срещу трето лице или на осъждането му. В тази връзка правителството се позовава на решението по делото *Асенов*.

118. Съдът припомня, че чл. 6, т. 1 гарантира на всички правото да предявят пред съд исканията си във връзка със своите граждански права и задължения и че “правото на съд” е аспект на правото на справедлив процес. Тази разпоредба несъмнено се прилага по отношение на иска за обезщетение в случаите, в които се твърди, че служители на държавата са замесени в третиране, нарушаващо чл. 3, включително разрушаването на жилища и имущество. Достъпът до съд трябва да бъде осигурен не само юридически, но и фактически, без което предвиденото средство за защита не би имало изискваната достъпност и ефективност (виж, *mutatis mutandis*, цитираното *Акдивар*). Освен това, само орган с пълна компетентност,

²¹ Assenov and Others v. Bulgaria

включително да отменя атакуваното решение във всички части, по фактическите и правните въпроси, отговаря на понятието за “съд” по смисъла на чл. 6, т. 1.

При преценката за съществуването на ефективно средство за защита в случай на разрушаване на жилища Съдът трябва да държи сметка за несигурността и уязвимостта на положението на жалбоподателите и за факта, че след събитията те положително са станали зависими от властите по отношение на насъщните си нужди (виж цитираното *Акдивар*, § 73).

119-120. В нито едно от представените по делото решения на национални съдилища не се приема, че гражданският съд не би бил обвързан от решението на прокурорските органи за прекратяване на разследването на основаниято, че деянието не е извършено от обвиняемия. Поради това Съдът приема за недоказана ефективната възможност за предявяване на иск за вреди срещу полицейските служители при конкретните обстоятелства по случая. Следователно Съдът не е в състояние да установи дали националните съдилища биха могли да се произнесат по исковете на жалбоподателите, ако те бяха предявили такива срещу отделни полицейски служители.

121. Трябва да се отбележи обаче, че жалбоподателите са предявили искове срещу цивилните лица, признати за виновни от наказателния съд, като са търсели обезщетение за условията, при които са живели след разрушаването на жилищата им. Исковете са били успешни и ефективни и им е било присъдено обезщетение. При тези обстоятелства Съдът смята, че жалбоподателите не могат да претендират за допълнително право на отделен иск срещу полицейските служители, за които са твърдели, че са замесени в същия инцидент.

122. По тези съображения Съдът заключава, че не е налице нарушение на чл. 6, т. 1 що се отнася до ефективния достъп на жалбоподателите до съд.²²

2. По отношение на продължителността на производството

123. Жалбоподателите поддържат, че въпреки многобройните потенциални ответници и свидетели, делото не е било много сложно. Фактите били относително ясни, като жалбоподателите дали на полицията имената на много от замесените лица. Не се поставяли принципно нови или сложни правни въпроси. Румънските власти отлагали ареста на обвиняемите от септември 1993 г. до януари 1997 г., без да изложат уважителни причини. Жалбоподателите оспорват твърдението на правителството, че забавянето е причинено, защото те не внесли възнагражденията на вещите лица. Подчертават, че са били обеднели, че са живеели в екстремни условия и не са били в състояние да заплатят за експертите. Ако финансовата им невъзможност да го сторят водела до загуба на правото им на произнасяне по гражданските им претенции, това само по себе си съставлявало нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията. При това исковете представлявали голям интерес за тях, тъй като били свързани с усилията им да възстановят домовете и начина си на живот и да осигурят прилични жизнено условия на децата и членовете на семействата си.

124. Правителството счита, че делото е било сложно, тъй като касало престъпления, извършени от много хора през цяла една нощ, и се изисквала експертна оценка на увреденото имущество. Жалбоподателите били отчасти

²² Решението е взето с мнозинство от пет гласа срещу два.

отговорни за забавянето, тъй като дълго отказвали да платят вознаградението на назначения от съда експерт.

125. Съдът припомня критериите, по които преценява продължителността на производството – сложността на делото, поведението на жалбоподателя и на съответните органи и интересът, за който се отнася спорът.

126. Наказателното производство също трябва да се вземе предвид при изчисляване на съответния период, когато резултатът му може да се отрази на изхода на спора пред гражданските съдилища (виж *Резет су Люксембург*²³, № 73983/01, § 32, 13.07.2004 г.).

127-128. Юрисдикцията на Съда обхваща само периода след ратификацията на Конвенцията, но той взема предвид положението на производството към тази дата. В случая относимият период е започнал през септември 1993 г., когато жалбоподателите са подали тѐжбите си с искане за конституиране като граждански ищци, и е приключил на 25 февруари 2005 г., т.е. е продължил повече от 11 години, от които около 9 месеца преди влизането на Конвенцията в сила по отношение на Румъния. Три съдебни инстанции са разгледали този аспект на случая.

129. Съдът отбелязва, че пет години са изтекли преди гражданските иски да бъдат отделени от наказателното производство, за да се ускори разглеждането им. Първоинстанционното решение обаче е било постановено повече от 7 години след предявяването на исовете. То е било отменено поради множество процесуални нарушения и едва две години по-късно окръжният съд е постановил ново решение по същество, впоследствие частично отменено от апелативния съд, чието решение Върховният съд е оставил в сила. Съдът си дава сметка за трудностите в производство с много страни, което изисква и експертна оценка на претърпените загуби, но отбелязва, че закъсненията не се дължат на времето, което е отнело изготвянето на заключенията, тъй като основното заключение е било готово през 1999 г. Забавянията се дължат по-скоро на различни грешки на националните съдилища.

130-131. Като изхожда от посочените по-горе критерии и от конкретните обстоятелства, Съдът намира, че продължителността на инициираното от жалбоподателите гражданско производство не удовлетворява изискването за разумен срок на чл. 6, т. 1 от Конвенцията, който следователно е нарушен и в това отношение.²⁴

II. Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 6 и чл. 8 от Конвенцията

132-134. Жалбоподателите твърдят, че поради етническия си произход са жертва на дискриминация от страна на съдебни органи и длъжностни лица, в противоречие с чл. 14 от Конвенцията. Забележките на районния съд в решението му от 17 юли 1998 г. съдържали явни антиромски чувства, а отказът на властите да подобрят условията им на живот след събитията от септември 1993 г. бил израз на враждебност срещу ромското население. Кметът на Хадарени, в бележките си относно положението на подлежащите на възстановяване ромски къщи, показал очевидна предубеденост срещу ромските семейства, в нарушение на чл. 8 във вр. с

²³ *Rezette v. Luxembourg*

²⁴ Решението е единодушно.

чл. 14. Забележките на съда в решението му от 17 юли 1998 г., макар и направени в наказателното производство след отделянето на гражданските иски, били в състояние да окажат влияние върху изхода на гражданското дело, предвид тясната връзка между наказателното производство и гражданските претенции по румънското право. Безцеремонното отхвърляне на всички претенции за покъщнината и движимото имущество от гражданския съд, коментарите му, характеризиращи жалбоподателите като лъжци и укриватели на данъци, отказът му да присъди обезщетение за неимуществени вреди и много niskият, несъответен размер на присъденото обезщетение съставлявали дискриминация при упражняването на правото на жалбоподателите на справедлив процес във връзка с гражданските им претенции, в нарушение на чл. 6 във вр. с чл. 14.

135. Правителството поддържа, че при липсата на нарушение на чл. 8 не може да се твърди и нарушение на чл. 14. Във всеки случай, властите подпомогнали ромската общност в Хадарени при същите условия, както и останалото население, например в случай на природно бедствие. Твърдените от жалбоподателите забележки наистина били направени, но в наказателното производство, по което жалбоподателите не били обвиняеми, а граждански ищци, и следователно чл. 6, а оттам и чл. 14 не били приложими.

136-137. Съдът припомня, че чл. 14 само допълва другите разпоредби на Конвенцията и протоколите ѝ и няма самостоятелно съществуване. Макар да не предполага непременно нарушение на някоя от въпросните разпоредби и в този смисъл да е автономен, той действа само когато фактите по делото попадат в приложното им поле (виж, наред с много други, [Абдулазис, Кабалес и Балкандали с/у Обединеното кралство](#)²⁵, 28.05.1985 г., А.94, стр. 35, § 71 и [Карлхайнц Шмидт с/у Германия](#)²⁶, 18.07.1994 г., А.291-В, стр. 32, § 22). Съгласно установената му практика разликата в третирането е дискриминационна, ако няма обективно и разумно оправдание, т.е. ако не преследва законна цел или ако няма разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и целта, чието постигане се иска. Държавите разполагат с известна свобода на преценка що се отнася до степента, в която разликите в иначе сходни ситуации оправдават различно третиране (виж напр. [Гайгусуз с/у Австрия](#)²⁷, 16.09.1996 г., Reports 1996-IV, стр. 1142, § 42 и [Фрете с/у Франция](#)²⁸, № 36515/97, § 34, ECHR 2002-I).

“138. Съдът намира, че фактите по настоящото дело попадат в приложното поле на чл.чл. 6 и 8 от Конвенцията и следователно чл. 14 е приложим.

139. Той отбелязва, първо, че атаките са били извършени срещу жалбоподателите поради ромския им произход. Съдът не е компетентен *ratione temporis* да разгледа самото подпалване на къщите им и убийството на техни роднини. Той отбелязва обаче, че ромската им етническа принадлежност явно е била решаваща за продължителността и изхода на националното производство, след влизането на Конвенцията в сила по отношение на Румъния. Обръща внимание и на нееднократните дискриминационни забележки, отправяни от власите в течение на цялото производство, касаещо правата на жалбоподателите по чл. 8, при

²⁵ Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom

²⁶ Karlheinz Schmidt v. Germany

²⁷ Gaygusuz v. Austria

²⁸ Fretté v. France

отхвърлянето на претенциите им за покъщнината и при абсолютния им отказ до 2004 г. да присъдят неимуществени вреди за разрушаването на семейните им жилища.

Що се отнася до решението от 24 февруари 2004 г., оставено в сила от касационния съд на 25 февруари 2005 г., намаляването на присъденото обезщетение за неимуществени вреди е било мотивирано от съображения, пряко свързани с етническата специфика на жалбоподателите.

140. Съдът отбелязва, че правителството не изтъква оправдание за тази разлика в третирането на жалбоподателите. В съответствие с това той заключава, че е налице нарушение на чл. 14 от Конвенцията във връзка с чл. 6 и чл. 8.”²⁹

Жалбоподателите претендират справедливо обезщетение за имуществените вреди в резултат на загубата на жилищата и покъщнината им. Признават, че някои къщи са били построени отново от властите, но строителството било с дефекти и във всеки случай повечето къщи били възстановени само частично. Макар да не разполагат с доказателства за покъщнината, защото дори и съществуващите били унищожени в огъня, настояват, че въпреки бедността им никоя от къщите не е била празна и искат от Съда, ако не приеме декларациите им за вещите и тяхната оценка, да определи по справедливост обезщетение за елементарна покъщнина, като се позовават на решението *Акдивар*. Някои жалбоподатели претендират и разноските за подслоняване след разрушаването на домовете им. Наред с това жалбоподателите претендират и обезщетение за претърпените неимуществени вреди.

Съдът намира, че е налице причинна връзка между констатираните нарушения и претендираните имуществени вреди, както и че жалбоподателите несъмнено са претърпели неимуществени вреди, които само констатирането на нарушенията не може да възмезди. Предвид тежестта на нарушенията и вече присъдените от националните съдилища суми, той определя по справедливост обезщетение за имуществени и неимуществени вреди в размер на 60 000 евро за Юлиус Молдован, 13 000 евро за Меленута Молдован, 11 000 евро за Мария Молдован, 15 000 евро за Отилия Росташ, 17 000 евро за Петру Гр. Лакатуш, 95 000 евро за Мария Золтан, 27 000 евро за Петру Д. Лакатуш.

²⁹ Решението е единодушно.